

LET'S DO THIS – Tongan

'Oku fokotu'u atu ki he kakai ta'u 16 mo motu'aangé ke nau huhu-malu'i huhu-fakalahi (booster) COVID-19 'i he vave tahá

Ko e hā 'oku fiema'u ai ha huhu-fakalahi' (booster)?

Tatau ai pē kapau kuo ke 'osi ma'u 'a e COVID-19, 'oku fakahaa'i 'e he ngaahi fakatotoló 'oku kamata ke hōloa ho malu'í 'i ha 'osi atu ha taimi.

'Oku fakamanatu atu 'e ha huhu-fakalahi ki ho ngaahi me'a malu'í 'a e founa ki hono ma'u mo tau'i 'a e vailasi'. 'Oku fakautuutu ho malu'i 'e he huhu fakalahi' mei ha'o puke lahi 'i he COVID-19 'o a'u ki he pēseti 'e 95.

Ko hai 'oku ne lava 'o ma'u ha huhu malu'i huhu-fakalahi?

'E lava ke ma'u 'e he kakai ta'u 16 mo motu'aangé ha huhu-malu'i huhu-fakalahi 'i ha māhina 'e 3 hili 'enau huhu hono ua 'o ha huhu-malu'i COVID-19.

Na'a mo e kakai kei talavou mo mo'ui-lelei' 'oku totonu ke nau huhu-malu'i huhu-fakalahi. Lolotonga e fa'ahita'u momokó, 'oku fakautuutu 'a e fakatu'utāmaki ke ma'u 'a e vailasi', ko ia ai ko ha huhu-malu'i huhu-fakalahi' ko ha ki'i sitepu faingofua ia te ke lava 'o fai ke malu'i ai koe mo kinautolu 'oku mou feohi'.

'Oku ou fiema'u nai ha huhu-fakalahi kapau ne u 'osi ma'u 'a e COVID-19?

To. 'Oku kehekehe 'a e ngaahi me'a malu'i fakanatula 'a e tokotaha kotoa pē mei ha pihia 'i he kaha'ú. 'E lava 'e he huhu-fakalahi' 'o fakamalohia ho malu'í mei ha puke lahi 'o a'u ki he pēseti 'e 95.

Te ke lava 'o huhu-malu'i huhu-fakalahi 'i he taimi pē kuo ke fakaakeake kakato ai mei he vailasi'. Ko e tokolahi taha 'o e kakai' ko e uike ia 'e 4 ki he 6 hili 'a e pihia.

Ko e fē 'a e ngaahi huhu-malu'i 'oku lava ke ma'u ki ha huhu-fakalahi?

'Oku fokotu'u atu 'a e huhu-malu'i Pfizer mo e Moderna mRNA ko ha huhu-fakalahi ia ki he kakai ta'u 18 mo motu'aangé, 'o tatau ai pē kapau na'a ke ma'u 'e koe ha huhu-malu'i 'e taha 'i ho'o ongo 'uluaki huhú. Ko e huhu-malu'i Pfizer ko e huhu-malu'i huhu-fakalahi ia kuo tali ki he kakai ta'u 16–17.

'E lava ke ngāue'aki 'a e huhu-malu'i AstraZeneca 'i he taimi 'oku 'ikai fale'i fakafaito'o ai 'a e huhu-malu'i mRNA, pe fakafisi ha taha ke huhu-malu'i 'aki ha huhu-malu'i mRNA. 'E lava ke ngāue'aki 'a e huhu-malu'i Novavax kapau 'oku 'ikai ha toe huhu-malu'i COVID-19 kehe 'oku pehē 'oku fe'unga mo e tokotaha ko iá.

Te u a'usia nai ha ngaahi ola fakatafa'aki mei ha huhu-fakalahi?

Te ke ala a'usia ha ngaahi ola fakatafa'aki angamaheni mo ma'ama'a pē 'i he taimi 'oku fai ai ho huhu-fakalahi 'oku faitatau pe mo ia 'i he hili 'a e ongo 'uluaki huhú. 'E lava ke kau ai ha mamahi 'a e umá, mofi, mamahi e uouá pe ongo'i hela'ia. Talanoa ki ho'o GP kapau 'oku ke hoha'a.

Ko e hā 'oku 'ikai 'atā ai 'a e kakai ta'u si'i hifo he ta'u 16 ki ha huhu-fakalahi?

'Oku 'ikai fokotu'u atu ke fai ha huhu-fakalahi ki he kakai ta'u si'i hifo he ta'u 16. 'I he to'u ko 'eni', 'oku 'ikai lahi 'a e puke lahi ia mei COVID-19, pea 'oku fakatupu 'e he ongo 'uluaki huhú ia ha tali fefeka 'a e me'a malu'i.

'Oku malu nai ke fai ha huhu-malu'i huhu-fakalahi 'i he lolotonga 'o e feitamá?

'Oku malu mo fokotu'u atu ha huhu-fakalahi ki he kakai fefine feitama kuo nau huhu tu'o 2 'o ha huhu-malu'i COVID-19.

'I hono huhu-malu'i koé, 'oku ke malu'i foki ai ho'o pēpēé. 'Oku 'i ai ha fakamo'oni ko e malu'i 'oku ke ma'u mei he huhu-malu'i 'oku toe paasi foki ia ki ho'o pēpēé.

'Oku fakahaa'i 'e ha fakamo'oni lahi 'oku malu 'a e huhu-malu'i COVID-19 kapau 'oku ke feitama, fakahuhu pe feinga ke ma'u ha pēpē. 'Oku 'ikai ke nau uesia ho'o malava ke fanaú.

'Oku sai pē nai 'a e ngaahi me'a 'oku ngaahi'aki 'a e huhu-malu'i' kiate au?

'Oku hiki 'a e ngaahi me'a kotoa pē 'oku ngāue'aki 'i he huhu-malu'i COVID-19 'i he **Australian Register of Therapeutic Goods (Lēsisita 'a 'Aositelēlia 'o e Ngaahi Koloa Fakafaito'ó).**

'Oku 'ikai kau 'i he ngaahi huhu-malu'i COVID-19 kuo tali 'i 'Aositēleliá:

- > ha fo'imoa pe ngaahi me'a 'oku ngaahi mei ha fanga monumanu
- > ha fa'ahinga vailasi mo'ui 'oku ne fakatupu 'a e COVID-19
- > lava 'o uesia pe fengāue'aki mo ho DNA 'i ha fa'ahinga founa pē
- > ha fa'ahinga me'a te ne lava 'o muimu'i koe
- > 'ikai fe'unga ia mo e kakai mei ha ngaahi tui fakalotu pe tui 'e ni'ihī.

Kapau 'oku ke 'aukai ko ha kongā 'o ha ngaahi kātōanga 'aho mālōlō, 'oku malu pē ke ma'u 'a e huhu-malu'i COVID-19 mo e huhu-fakalahi. He 'ikai maumau'i 'e he huhu-malu'i COVID-19 ho'o 'aukai' he 'oku 'ikai ke nau fakatupu ha me'a ke hū ki ho keté.

'Oku 'ikai liliu 'e he ngaahi huhu-malu'i COVID-19 ho DNA pe liliu ho 'genes'. 'Oku ako'i ho sinó 'e he huhu-malu'i ki he founa ke malu'i ai ia mei he COVID-19 pea 'oku fakahoko ia 'i loto 'i ha ngaahi 'aho. 'Oku 'ikai ke nau uesia pe fengāue'aki mo ho DNA 'i ha fa'ahinga founa.

'Oku tu'utu'uni fakalao nai 'a e ngaahi huhu-malu'i huhu-fakalahi'?

Ikai. Kaekehe, kapau 'oku ke 'atā ki ai pea kuo te'eki ai ke ke fai ha huhu-fakalahi 'i ha lahi hake he māhina 'e 6 talu mei ho'o huhu hono uá, he 'ikai leva ke lau koe 'oku a'u mai ki he 'aho ni ho ngaahi huhu-malu'i COVID-19 pea 'e fu'u fuoloa ia.

Ko e hā 'a e huhu-fakalahi COVID-19 fa'ahita'u momoko 'oku tānaki atu pea ko hai 'oku totonu ke ne ma'u iá?

'Oku 'i ai ha kakai 'e ni'hi 'oku nau 'i ha tu'unga laveangofuaange ke puke lahi mei COVID-19. Ke malu'i 'a e kakai ko 'eni' kimu'a 'i he fa'ahita'u momokó, 'oku fokotu'u atu ha toe huhu-fakalahi (tu'o-ua).

Mei 'Epeleli 2022, 'oku ke 'atā ki ha huhu-malu'i (huhu-fakalahi hono ua) 'o e COVID-19 fa'ahita'u momokó kapau 'oku ke:

- > ta'u 65 pe motu'aange
- > 'Apolisinolo pe Torres Strait Islander ta'u 50 pea laka hake
- > nofo 'i ha feitu'u tauhi'anga 'o e kau toulekeleká pe tisi'apilitii'
- > ta'u 16 mo e lahi hake pea uestia lahi 'a e me'a malu'i'. Ki he kakai 'i he kulupu ko 'eni', 'e hoko 'a e huhu-malu'i 'o e fa'ahita'u momokó ko ha huhu-malu'i COVID-19 hono nima (huhu palaimeli 'e tolu, 'uluaki huhu-fakalahi mo e huhu-fakalahi fa'ahita'u momoko).

Te ke lava 'o ma'u ho'o huhu-malu'i huhu-fakalahi COVID-19 'o e fa'ahita'u momokó 'i he 'osi ha māhina 'e 4 mei ho'o fuofua huhu-fakalahi', pe hili ha māhina 'e 4 mei hano fakapapau'i ha pihia 'i he COVID-19 kapau na'a ke ma'u 'a e COVID-19 talu mei ho'o fuofua huhu-fakalahi'.

Ko e tokolahi taha 'o e kakai 'oku nau 'atā ke ma'u ha toe huhu-malu'i COVID-19 'i he fa'ahita'u momokó 'oku toe 'atā foki ki ha huhu-malu'i flu ta'etotongi.

'Oku malu nai ke fai 'i he taimi tatau 'a e huhu-malu'i COVID-19 mo e huhu flu?

'Oku malu mo faingamālie ke fakatou fai 'a e huhu-malu'i COVID-19 mo e huhu-malu'i flu 'i he taimi tatau. 'A'ahi ki ho'o GP, fale talavaí kapau 'oku ke fiema'u ke ma'u fakataha 'a e ongo huhu-malu'i'.

Kumi ha 'apoinimeni

'Oku lava ke ma'u 'a e ngaahi 'apoinimeni huhu-fakalahi' 'i ha ngaahi feitu'u 'e lauiafe 'i NSW, kau ai 'a e ngaahi fale-talavaí mo e kau GP.

Ko e lahi taha 'o e ngaahi kiliniki NSW Health 'oku nau tali foki 'a e 'hū-ta'e'apoinimeni'' 'a ia ko hono 'uhingá 'oku 'ikai fiema'u ia ke ke puka.

- > Kumi ha 'apoinimeni pe hū-ta'e'apoinimeni 'i ha [kiliniki huhu-malu'i 'a e NSW Health](#).
- > Kumi ha 'apoinimeni 'i ha [kiliniki, GP pe fale talavaí ofi atu kia koe](#).

Kapau 'oku ke fiema'u ha tokoni ke puka ha 'apoinimeni, telefoni ki he National Coronavirus Helpline (Lainetokoni Kolonavailasi Fakafonuá) 'i he **1800 020 080** pea lomi'i 'a e fili hono 8 ki he ngaahi ngāue fakatonuleá.